

بررسی دیپلماسی اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی با رویکرد بر قانون اساسی و امامین انقلاب

مهراب هداوند میرزایی

فصلنامه مدیریت فرهنگی مطهر، سال هجدهم، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۰

چکیده

در عصر جهانی شدن اقتصاد، استقلال اقتصادی متضمن حضور قدرتمند کشورها در عرصه های تجاری، گریز از انزوای تجاری و با تأثیر بر روابط بین الملل منجر به بروز شکل جدیدی از دیپلماسی تحت عنوان "دیپلماسی اقتصادی" گردید. بر این اساس، این مطالعه با هدف تبیین و تحلیل استقلال و دیپلماسی اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی با تکیه به قانون اساسی و رهنمودهای امامین انقلاب و کمک به تحقق بیانیه راهبردی گام دوم انقلاب و در نتیجه آسیب ناپذیری اقتصاد کشور در روابط دیپلماتیک که به صورت مروری، اسنادی و کتابخانه ای تهیه و صورت پذیرفته است. در ابتدا اهمیت نهادینه شدن مفهوم استقلال اقتصادی، نقش دیپلماسی اقتصادی در تحقق آن، سپس مبانی نظری تحقیق، استقلال اقتصادی در قانون اساسی، اهمیت و ضرورت استقلال اقتصادی از دیدگاه امامین انقلاب و در نهایت نتیجه گیری و پیشنهاد بحث ارائه گردیده است. نتایج حاصل از جمع بندی مطالعات مرتبط و این پژوهش حکایت از آن دارد، استقلال و دیپلماسی اقتصادی با عملی کردن شعار ما می توانیم در پرتو درونزایی و برونگرایی اقتصاد مقاومتی تحقق می یابد؛ و دستگاه دیپلماسی کشور ما در گام دوم انقلاب با رویکرد دیپلماسی اقتصادی و توجه عملی به ظرفیت های داخلی، منطقه ای و بین المللی یا رعایت اصول قانون اساسی و منویات امامین انقلاب از سلطه اقتصادی بیگانگان بر اقتصاد کشور جلوگیری نمایند.

واژه های کلیدی: استقلال، استقلال اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، دیپلماسی اقتصادی، قانون اساسی، امامین انقلاب.

۱- مقدمه

"استقلال ۵"، یکی دیگر از ارزش‌هایی است که در شرایط عادی نیز به عنوان یک ارزش و امتیاز برای کشور در امور مختلف است و در شرایطی همانند امروز که ملت ایران در صحنه اقتصادی در جنگ و مبارزه با دشمنان خود است، از اهمیت والایی برخوردار است (مروی سماورچی، ۱۳۹۱). آنچه در بین اهداف نظام اقتصادی اسلام، در شرایط بروز شوک‌های داخلی و خارجی، اولویت پیدا می‌کند، "استقلال اقتصادی ۶" می‌باشد. از سوی دیگر در قانون اساسی نیز از "استقلال اقتصادی"، به عنوان هدف عالی جمهوری اسلامی ایران یاد شده است (خادم‌علیزاده و همکاران، ۱۳۹۵). در عصر جهانی شدن اقتصاد و ظهور معادلات دیپلماتیک، تدبیر و تنظیم روابط و امور اقتصادی - بازرگانی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد سیاست‌های خارجی برای پیشبرد اهداف و منافع ملی کشورها مطرح شده و منجر به ایجاد تغییر در نحوه بکارگیری "دیپلماسی" در روابط بین‌الملل گردیده است. در مقطع کنونی هم که با تحریم‌های بین‌المللی مواجه ایم، اهمیت مقوله اقتصاد افزایش یافته و رفع بسیاری از مشکلات فرهنگی و اجتماعی هم به آن وابسته است. همچنین یکی از برکات بزرگ انقلاب اسلامی ایران این است که خیلی زود به استقلال سیاسی دست یافت؛ و راه‌های نفوذ در نظام سیاسی ایران و تاثیرگذاری بر اراده‌ها و تصمیمات دولت مردان ایرانی، بر روی آمریکا و انگلیس مسدود شد. به یمن این دست آورد، ایران از جرگه کشورهای اقماری آمریکا خارج شد و در مجموعه کشورهای اندک شمار مستقل جای گرفت. که این دست آورد، اگرچه در سال‌های اخیر مورد تهدید قرار گرفته، اما همچنان پا برجا است. برعکس، انقلاب اسلامی در دست‌یابی به استقلال اقتصادی و بریدن رشته‌های وابستگی ایران به اقتصاد کشورهای متخاصم، توفیق کامل نیافت و با این که بیشتر دولت‌های بر سرکار آمده پس از انقلاب، هرکدام به نوبه خود و به نسبت توانایی‌ها و امکانات موجود، کم و بیش در مسیر رسیدن به استقلال اقتصادی کوشیدند، وابستگی همچنان پایدار ماند و در سال‌های اخیر به صورت نقطه ضعفی مهم و دست‌آویزی برای فشار قدرت‌های جهانی بر جمهوری اسلامی درآمده است؛ همانطوری که در چندسال اخیر شاهد هستیم وحدت نسبی امپریالیسم انگلیس، آمریکا و تا حدودی اروپا و هماهنگی انحصارهای نفتی این کشورها در تحریم اقتصادی ایران، عزت و امنیت ایران را مورد تهدید قرارداده است. زیرا وابستگی و ضعف اقتصادی در موقعیت کنونی جهانی مهم‌ترین ابزار نظام‌های سلطه‌گر است و اندکند ملت‌هایی که توانسته باشند به استقلال اقتصادی واقعی دست یابند.

ناگفته نماند در تاریخ ایران از عوامل اصلی خارجی سقوط نخست‌وزیری دکتر محمد مصدق برای به شکست کشاندن نهضت ملی و مقابله با پیامدهای ناشی از ملی‌شدن صنعت نفت، نیز از یک طرف همین هماهنگی و وحدت نسبی تحریم‌های اقتصادی انگلیس، آمریکا، فرانسه و هلند و از طرفی دیگر تردید در اقدامات بازدارنده و عدم قاطعیت دولت از انجام اقدامات به موقع بوده است (مالک، ۱۳۹۵). از

۵. Independence

۶. Economic Independence

ویژگی های اقتصاد ایران، از یک طرف تک محصولی بودن و وابستگی بودجه به نفت، عدم خودکفایی در تولید غذاهای اساسی، وابستگی الگوی مصرف به خارج، پایین بودن صادرات غیرنفتی، وجود فساد در اقتصاد و از طرفی دیگر ناکارآمدی بخش دولتی از علل وابستگی به خارج و کاهش "استقلال اقتصادی" تعبیر می شود. با بررسی اندیشه های اقتصادی حضرت امام خمینی(ره) در می یابیم که ایشان لزوم حرکت به سمت استقلال اقتصادی و دستیابی به خودکفایی را به عنوان ضرورتی حیاتی برای جامعه اسلامی مورد تأکید قرار داده است(احمدی، ۱۳۷۹). تا جایی که مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه ای نسبت به تاثیر منفی وابستگی اقتصادی به قدرت های بزرگ دنیا، بر عزت و استقلال ایران هشدار می دهد و آن را عاملی برای کوتاه آمدن از مواضع انقلابی و اسلامی می شمارد و ضرورت مقاوم سازی اقتصاد ملی را گوشزد می کند. به طوری که رهبر فرزانه انقلاب با هوشمندی و آینده نگری مثال زدنی خود، دست دشمنان را از پیش خوانده و برای خنثی سازی اقدامات مخرب آنان در جهت وارد کردن ضربه کاری به اقتدار و عزت ایران اسلامی از راه تحریم ها و توطئه های اقتصادی، علاوه بر نامگذاری شعار در چند سال اخیر بر محور اقتصاد، در بهمن ماه ۱۳۹۲ با طرح الگوی "اقتصاد مقاومتی ۷" نوعی استراتژی برای دستیابی استقلال اقتصادی کشور را در قالب سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی به قوای سه گانه ابلاغ نمودند. مزید بر آن یکی از اهداف عالی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تحقق "استقلال اقتصادی" و برآوردن نیازهای در حال رشد انسان هایی است که در جامعه اسلامی زندگی می کنند. اکنون و در گام دوم انقلاب بر همه کسانی که به جمهوری اسلامی و وطن خود عشق می ورزند، واجب است در حد توان خویش تلاش کنند که از درصد وابستگی اقتصادی کشور بکاهند تا ایران سربلند، استقلال اقتصادی از قدرت های جهانی زیاده خواه را به دست آورد و از میدان جنگ اقتصادی نیز پیروز به در آید. از این رو با هدف دستیابی به استقلال اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و گسترش توجه به کاهش وابستگی اقتصاد به درآمدهای های حاصل از خام فروشی نفت، امید است ضمن شناخت و درک صحیح مفاهیم، کلیات و چیستی استقلال اقتصادی و دستیابی به آن با تبیین جایگاه و اهمیت دیپلماسی اقتصادی در مسیر اقتصاد مقاومتی هموارتر گردد و بدین سبب بتوان در گام دوم انقلاب اسلامی در پرتو امید به اقتصاد مقاومتی و نگاه خوش بینانه به آینده سیاست های خارجی دستگاه دیپلماسی ضمن مرزبندی با دشمنان و زمین گیر شدن آنان با تأکید بر رعایت اصل ۴۳ و ۱۵۲ قانون اساسی در تعاملات بین المللی شاهد گسترش حضور قدرتمندانه و دشمن شکن جمهوری اسلامی ایران در صحنه جهانی و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان باشیم.

۲- مبانی نظری

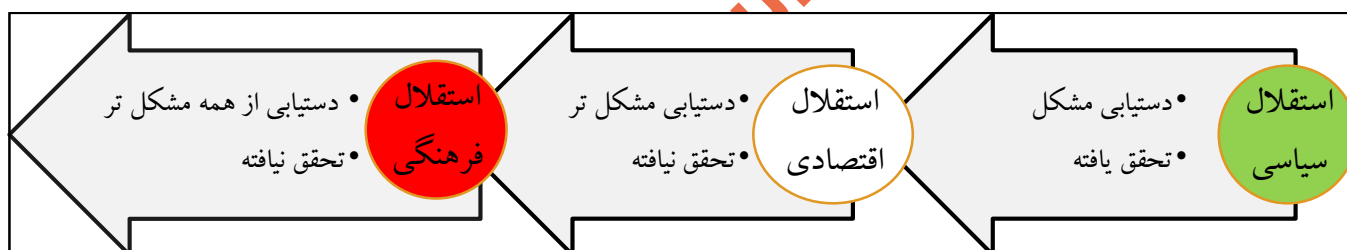
تعاریف متعددی از "استقلال" شده است که مناسب ترین آنها، «دارا بودن قدرت تصمیم گیری و سیاستگذاری، همراه با قدرت اعمال این تصمیم ها و سیاست ها در حیطه حاکمیت» است(منصور،

(۱۳۶۹). از نظر منصوری (۱۳۷۴)، ملت استقلال طلب می خواهد وابستگی ها را کاسته و اتکای به دیگران را به حداقل برساند (متفکر آزاد و همکاران، ۱۳۹۳). مقصود از استقلال اقتصادی این است که جامعه بتواند نیازمندی های خود را در حد قابل قبولی از رفاه، تولید کند و در اداره امور اقتصادی نیازمند و متکی به دیگران نباشد، هرچند ترجیح دهد برخی از نیازهای اقتصادی خود را به دلیل هزینه ای پایین تر، یا هدفی دیگر از خارج از کشور تأمین نماید (هادوی تهرانی، ۱۳۸۳). مطالعات نشان داد که امنیت اقتصادی، که یکی از اهداف میانی نظام اقتصادی اسلام است، بر اثر عوامل ناامنی داخلی نیز، مورد تهدید قرار می گیرد. یکی از عوامل ناامنی داخلی در اقتصاد، عدم استقلال اقتصادی است که با افزایش آسیب پذیری اقتصاد، در شرایط بروز شوک های بیرونی - به طور خاص تحریم های اقتصادی - کشور را دچار تلاطم می کند؛ به گونه ای که توانایی تولید نیازمندی های جامعه در حد قابل قبولی از رفاه، مختل شده و به ناچار چنین جامعه ای در اداره امور اقتصادی، نیازمند و متکی به دیگران خواهد بود (خادم علیزاده و همکاران، ۱۳۹۵). سوالی که پیش می آید این است که آیا اقتصاد ایران در گام دوم انقلاب اسلامی، بدون بازسازی تبیین و شناخت استقلال اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی و بدون توجه عملی و تکیه به جایگاه قانونی، زمینه های تحقق آن با نگاه امیدوارانه و انقلابی به دستگاه دیپلماسی، در عرصه اقتصاد بین الملل آسیب ناپذیر خواهد شد؟ چون اقتصاد کشور ایران، در حال حاضر به دلیل ضعف هایی که در درون خود دارد مانند دولتی بودن اقتصاد، تک محصولی بودن و تکیه بر خام فروشی نفت، وجود فساد در اقتصاد و... در مقابل تحریم های ذکر شده بسیار آسیب پذیر نشان داده است. به علت این آسیب پذیری، اقتصاد کشور نمی تواند به عنوان پشتوانه ای که قدرت اثرگذاری جمهوری اسلامی ایران را در صحنه سیاست های بین المللی بالا ببرد ایفای نقش نماید. لذا در این تحقیق امید است به منظور دستیابی به استقلال اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و تحقق رهنمودها و توصیه های امامین انقلاب با تشریح عناصر اصلی این مطالعه یعنی معنا و مفهوم استقلال اقتصادی، اهمیت و ضرورت آن و نقش دیپلماسی اقتصادی درک بهتری در زمینه تأثیر آنها بر اقتصاد مستقل و ترویج عدم وابستگی به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام؛ تقویت جایگاه دستگاه دیپلماسی در عرصه بین الملل؛ بهبود روابط و ضربه ناپذیری در میدان مبارزه اقتصادی با دشمنان، جلوگیری از سلطه کشورهای دیگر بر اقتصاد بومی و رونق تولید به دست آوریم و یافته های این پژوهش بتواند به انجام مطالعات و تحقیقات بیشتر در این زمینه کمک کند.

۱-۲- استقلال اقتصادی

استقلال به لحاظ موضوعی و محتوایی دارای گستره بسیار وسیع و متنوعی می باشد. پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ با سه شعار اصلی همراه بود: «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی». این سه شعار که در حقیقت سه مؤلفه اصلی انقلاب اسلامی و در پی آن استقرار نظام جدید سیاسی در ایران بوده است، به خوبی رویکردها و خط مشی های کلی نظام جمهوری اسلامی را در سال های بعد مشخص کرده است. بر اساس شعار نخست یعنی «استقلال» که دو بعد اصلی سیاسی و اقتصادی دارد، مسئله

عدم وابستگی در عرصه‌های اقتصادی و سیاسی مطرح می‌شود (تفرشی و شفقت، ۱۳۹۶) زیرا این مساله استقلال سیاسی و فرهنگی را نیز به خطر می‌افکند چنان که مقام معظم رهبری فرموده اند: «سه نوع استقلال داریم و این سه نوع، پشت سر همند. یکی مشکل است؛ دومی از اولی مشکل تر است؛ سومی از همه مشکل تر است! آن که مشکل است و ملت ما آن مشکل را حل کرد و نتیجه اش را به دست آورد، استقلال سیاسی است، که به دست آوردیم خیلی هم مشکل بود ... از این مشکل تر، "استقلال اقتصادی" است... سومی که از همه سخت تر است، استقلال فرهنگی است» (مالک، ۱۳۹۵). علاوه بر آن رهبر معظم انقلاب در بیانیه مهم گام دوم انقلاب، "استقلال" را از جمله شعارهای جهانی، فطری، درخشان و همیشه زنده انقلاب اسلامی می‌داند و ضمن اشاره به استقلال ملی بر آزادی ملت و حکومت از تحمیل و زورگویی، و ضمن اشاره به استقلال ملی قدرتهای سلطه گر جهان تاکید می‌کنند. همچنین استقلال اقتصادی را آرمان انقلاب و از آرمانهای سازگار با واقع بینی، از خواسته های عمومی مردم، از شاخص های انقلابی عمل کردن، از موارد حیات طیبه، از مبانی اصولی نظام و از اصول امام می‌دانند (جلوداریان، ۱۳۹۷). شکل شماره (۱) هر یک از موارد مذکور را به عنوان مراتب وابستگی و دستیابی به استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی از دیدگاه امام خامنه ای را نشان می‌دهد.

شکل ۱- مراتب وابستگی و دستیابی به استقلال اقتصادی از دیدگاه مقام معظم رهبری (الگوی محققین، ۱۳۹۸)

استقلال اقتصادی به هیچ وجه به معنای انزواجویی و بستن همه درها بر روی خود نیست؛ بلکه عبارت است از یک کوشش آگاهانه و خردمندانه به منظور یافتن یک دید درست و واقع بینانه و براساس موازین عقل سلیم، از صورت مهمترین مسائلی که با آن مواجه هستیم؛ به منظور فراهم کردن زمینه های اتکای هر چه بیشتر، به مبانی علمی و فنی خودی و ایجاد ساختارهایی است که آسیب های وارده از سوی نظام مسلط بین المللی را، به حداقل برساند و جامعه را بر اساس آرمان ها و ارزش های خود به سمت تعالی و پیشرفت رهنمون سازد (مومنی، ۱۳۷۱). راه رسیدن به استقلال اقتصادی این است که دولت و ملت همت کنند و با استفاده از امکانات فراوانی که در کشور وجود دارد، با اتکا به توانایی داخلی و مدیریت های جهادی الهام گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل «ما می توانیم» رشته های وابستگی اقتصادی به خارج را قطع کنند که این کار طبق فرموده رهبر بزرگوار وظیفه ای ملی است.

۲-۲- استقلال اقتصادی و دیپلماسی اقتصادی

اگر منافع و مصالح اقتصادی کشوری از سوی دیگر کشورها مورد تهدید قرار گیرد، آن کشور امنیت اقتصادی نخواهد داشت. در این صورت علت ناامنی خارجی است و "استقلال اقتصادی" یکی از عوامل تحقق امنیت اقتصادی خارجی یا بین المللی خواهد بود، این مهم وقتی حاصل می شود که کشور بتواند منافع اقتصادی خود را آن گونه که خود تشخیص می دهد، تعقیب کند (میر معزی، ۱۳۹۰). استقلال اقتصادی عبارت است از مجموعه امکانات و توانایی هایی که با اتکا به آنها یک کشور با ابتکار عمل در اقتصاد داخلی و روابط آن با اقتصاد بین الملل، حاکمیت دائمی و تمام عیار خود را بر عرصه اقتصادی کشور حفظ و اعمال کند (نظرپور، ۱۳۷۸). گسترش بازارهای جهانی و ارتباط روزافزون بین کشورهای مختلف باعث شده است که محیط تجاری بسیاری از فعالیتهای اقتصادی با تغییر و تحولات زیادی روبه رو شود. در این شرایط، مفاهیم "دیپلماسی اقتصادی" از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ از نظر موسوی شفایی (۱۳۸۸)، اساس شکل گیری دیپلماسی اقتصادی مبتنی بر کاستی های دیپلماسی سنتی برای تحقق اهداف سیاست گذاری و تامین منافع بازیگران دولتی و غیر دولتی عرصه بین الملل در چارچوب تعاملات فزاینده و چند وجهی اقتصاد جهانی است (دهقانی فیروز آبادی، و صالحی، ۱۳۹۱). دیپلماسی اقتصادی به موضوعات سیاست کلان اقتصادی می پردازد و به دنبال تامین اهداف و منافع توسعه ای کشور است. مسائلی از قبیل ثبات اقتصادی، امنیت غذایی، تامین مسکن، مبارزه با فقر، حفظ محیط زیست، بهداشت و سلامت جامعه، آموزش، اشتغال آفرینی، سرمایه گذاری، سیاست های صنعتی، قانون رقابت و منطقه گرایی از مقوله هایی هستند که مورد توجه دیپلماسی اقتصادی است (فتحی و پاکدامن، ۱۳۸۹) در واقع دیپلماسی اقتصادی فرآیندی است از طریق آن کشورها خود را به جهان بیرون وصل می کنند تا منافع ملی خودشان را در زمینه فعالیت هایی که شامل تجارت، سرمایه گذاری و سایر اشکال مبادلات سودآور اقتصادی که از مزیت نسبی در ابعاد دو جانبه، منطقه ای و چند جانبه برخوردارند، به حداکثر برسانند (رانا، ۲۰۰۷). در تعریف اصطلاح دیپلماسی اقتصادی باید گفت که به اقدامات رسمی دیپلماتیکی اطلاق می شود که بر روی افزایش صادرات، جذب سرمایه خارجی و شرکت در سازمان های اقتصادی بین المللی تاکید دارند که در واقع فعالیت هایی رو شامل می شود که تامین کننده منافع اقتصادی کشور در سطح بین المللی است (بارانی، ۱۰، ۲۰۰۹). از نظر شهید مطهری (ره)، هر ملتی که از لحاظ اقتصاد، دستش به طرف ملت دیگر دراز باشد، اسیر و برده اوست و اعتباری به تعارف های دیپلماسی معموله نیست. به قول نهرو «ملتی مستقل است که جهش اقتصادی داشته باشد»... (اختری، ۱۳۹۲) هدف عمده دیپلماسی اقتصادی، کمک به توسعه اقتصاد ملی و کارکرد اصلی آن جستجوی اهداف اقتصادی با معیارهای دیپلماتیک است، خواه با ابزارهای اقتصادی و غیراقتصادی (پلای، ۱۱، ۲۰۱۰).

۸. Economic Diplomacy

۹. Rana

۱۰. Baranay

۱۱. Ploae

از این رو، باید توجه داشت ترسیم یک دیپلماسی اقتصادی موفق بدون در نظر گرفتن اولویت های توسعه ملی از یک سو و درک منطق بازار جهانی، بسیار بعید به نظر می رسد (سبحان ۱۲، ۲۰۰۹). با این وجود می توان مهم ترین اولویت ها و اهداف دیپلماسی اقتصادی، به ویژه برای کشورهای در حال توسعه را شامل تسهیل فضای کسب و کار تجاری، جذب سرمایه گذاری خارجی، گردشگری، بهبود تصویر کشور و دستیابی به فناوری و علم دانست (نارای ۱۳، ۲۰۰۸). به گونه ای که در دوران حاضر ایجاد فضای لازم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از جمله شرایط الزامی بستر تعامل با اقتصاد جهانی را تشکیل داده است (دهقانی فیروز آبادی، و صالحی، ۱۳۹۱). به طوری مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه ای برای دستیابی به استقلال اقتصادی کشور با ابلاغ سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی در بند ۱۰، بر تشویق سرمایه گذاری خارجی برای صادرات و تنوع بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها به ویژه کشورهای منطقه و در بند ۱۱، بر تامین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج تاکید نمودند، همچنین در بند ۱۲ این سیاست ها، بر افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور از طریق: توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و به ویژه همسایگان، استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف های اقتصادی، استفاده از ظرفیت های سازمان های بین المللی و منطقه ای تاکید داشتند (دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه ای، ۱۳۹۲). در واقع اقتصاد مقاومتی بیش از آن که یک شعار باشد، نوعی استراتژی برای دستیابی به استقلال اقتصادی است.

۳-۲- استقلال اقتصادی و قانون اساسی

قانون اساسی هر کشور، مهم ترین عامل تعیین کننده سمت و سوی حرکت بخشهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است. اصول اقتصادی قانون اساسی را می توان به اصول مستقیم و غیر مستقیم تقسیم کرد. اصول مستقیم، اصولی سیزده گانه هستند که در فصل چهارم قانون اساسی، با عنوان "اقتصاد و امور مالی" از اصل چهار و سه تا پنجاه و پنج درج شده اند. اصول غیر مستقیم، شامل همه اصولی می شود که در فصول مختلف، جنبه های اقتصادی قوی دارند؛ چرا که برای تحقق کامل قانون اساسی در ابعاد اقتصادی، نمی توان آن را به صورت مجزا و بخش بخش بررسی کرد، اما می توان آن را به صورت موضوعی بحث کرد. از مجموع ۱۳ اصلی که در فصل چهارم قانون اساسی درج شده، اصل چهار و سه، اهداف اقتصادی جمهوری اسلامی را بیان می کند (مروی سماورچی، ۱۳۹۱). در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تاکید شده است که اقتصاد ایران باید به مرحله خود بسندگی و استقلال برسد و از وابستگی رهایی یابد. اصل چهار و سوم قانون اساسی، اصلی است که در جهت تبیین اصول اقتصادی کشور است و در طی بندهای استقلال اقتصادی را تبیین می کند:

۱۲. Sobhan

۱۳. Naray

بند نهم از این اصل ۱۴ به وابسته بودن اقتصاد ایران اشاره کرده و تاکید دارد که اقتصاد ایران باید به مرحله استقلال برسد و از وابستگی رهایی یابد. راه حل قانون اساسی در این باره، افزایش تولیدهای کشاورزی، دامی و صنعتی مطابق با نیازهای عمومی است. از دیدگاه قانون اساسی، کشور می تواند استقلال اقتصادی داشته باشد و در عین حال با جهان خارج روابط تجاری داشته باشد و برای افزایش میزان رفاه افراد جامعه به این روابط نیازمند باشد؛ اما برای رفع نیازهای اساسی خود به خارج وابستگی ندارد و به اصطلاح متکی به خود است، بنابراین چنان که از اصول مربوط به روابط خارجی استنباط می شود نیاز داشتن به کشورهای خارجی نمی تواند علت عدم استقلال اقتصادی باشد. با توجه به اینکه منابع در دسترس و نیازهای جامعه از نظر کیفیت، کمیت، سطح علوم و فنون پیوسته در حال تغییر است؛ توجه به استقلال اقتصادی در بلندمدت بیش از استقلال اقتصادی در کوتاه مدت مورد توجه است. تفسیر دیگر از این اصل اینکه فراهم کردن استقلال اقتصادی، به معنای اثر نپذیرفتن از نوسان ها و بحران های اقتصادی است؛ در حالی که این باور نیز وجود داشته است که اثر پذیری از نوسان های اقتصادی بین المللی علامت مثبت و مطلوبی است. در ایران، تک محصولی بودن و اتکا به درآمدهای ناشی از استخراج و صدور نفت، می تواند به کاهش استقلال اقتصادی تعبیر شود. به این ترتیب یکی یکی از اهداف عالی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تحقق "استقلال اقتصادی" و برآوردن نیازهای در حال رشد انسان هایی است که در جامعه اسلامی زندگی می کنند (متفکر آزاد و همکاران، ۱۳۹۳).

۴-۲- اهمیت و ضرورت استقلال اقتصادی از دیدگاه امامین انقلاب

از نظر پور مقیم (۱۳۷۰)، در چارچوب اندیشه های اقتصادی حضرت امام، بر استقلال اقتصادی به عنوان یک ضرورت تأکید شده تا آنجا که ایشان دستیابی به استقلال اقتصادی حتی با تحمل هزینه اجتماعی محاصره اقتصادی را سودمند می دانند و می فرمایند: «این محاصره اقتصادی را که خیلی از آن می ترسند، من یک هدیه ای می دانم برای کشور خودمان؛ برای اینکه محاصره اقتصادی این است که مایحتاج ما را به ما نمی دهند، وقتی که مایحتاج را به ما ندادند خودمان می رویم دنبالش» و در ادامه می افزایند: «مهم این است که ما بفهمیم که دیگران به ما چیزی نمی دهند، ما خودمان باید تهیه کنیم». به نقل از حسینی بهشتی (۱۳۷۳)، در مورد ضرورت استقلال اقتصادی امام راحل در جایی دیگر از بیانات خود می فرمایند: «شما حالا باید از اول شروع کنید و قصدتان بر این باشد که خودتان مستقل در همه چیز باشید، در فرهنگ مستقل باشید در صنعت مستقل باشید، در زراعت مستقل باشید. وقتی که بنابر این معنا گذاشتید و با این عزم وارد میدان شدید می توانید که کشور خودتان را نجات دهید و کشور خودتان را مستقل کنید و بیمه کنید استقلال کشور خودتان را برای همیشه از فحواي کلام امام می توان دریافت که ضرورت استقلال اقتصادی برای ایشان تا آنجا حائز اهمیت است که استقلال کشور را نجات کشور در تمام زمینه ها به ویژه در عرصه های اقتصادی و صنعتی می دانند و به دور از هر نوع

۱۴. بند نهم از اصل چهارم و سه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «تاکید بر افزایش تولیدهای کشاورزی، دامی و صنعتی که نیاز های عمومی را تأمین کند و کشور را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی اقتصادی برهاند».

تعارف می فرمایند: «من دست و بازوی همه کسانی که بی ادعا و مخلصانه در صدد استقلال و خودکفایی کشورند می بوسم». این سخن و سخنان دیگری که مجال ذکر تمام آنها نیست هر یک به نوعی زوایایی از اندیشه های امام راحل درباره ضرورت استقلال اقتصادی و تلاش فراگیر آحاد ملت برای دستیابی به این امر خطیر را آشکار می سازد. از فحوای کلام امام می توان دریافت که ضرورت استقلال اقتصادی برای ایشان تا آنجا حائز اهمیت است که استقلال کشور را نجات کشور در تمام زمینه ها به ویژه در عرصه های اقتصادی و صنعتی می دانند و به دور از هر نوع تعارف می فرمایند: «من دست و بازوی همه کسانی که بی ادعا و مخلصانه در صدد استقلال و خودکفایی کشورند می بوسم» این سخن و سخنان دیگری که مجال ذکر تمام آنها نیست هر یک به نوعی زوایایی از اندیشه های امام راحل درباره ضرورت استقلال اقتصادی و تلاش فراگیر آحاد ملت برای دستیابی به این امر خطیر را آشکار می سازد (احمدی، ۱۳۷۹). علاوه بر آن در بیانات رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه ای " استقلال اقتصادی " به عنوان هدف مطرح می شود. به طوری که معظم له در اردیبهشت سال ۷۲ به مناسبت روز کارگر و روز معلم در دیدار کارگران و فرهنگیان کشور فرمودند: «استقلال اقتصادی، یعنی ملت و کشور، در تلاش اقتصادی خود روی پای خود بایستد و به کسی احتیاج نداشته باشد. معنایش این نیست که ملتی که استقلال اقتصادی دارد، با هیچ کس در دنیا داد و ستد نمی کند؛ نه ... اما باید طوری باشد که یک ملت، اولاً، نیازهای اصلی خودش را بتواند خودش فراهم کند. ثانیاً، در معادلات اقتصادی دنیا و مبادلات جهانی، وزنه ای باشد. نتوانند او را به آسانی فرو دهند و هرچه می خواهند به او املا کنند. امروز کشورهایی که از لحاظ اقتصادی پیشرفته هستند و قدرتی دارند و متأسفانه استعمار و استکبار دنیا را هم در اختیار دارند و دنبال می کنند اگر بخواهند با کشوری کالایی را مبادله کنند و داد و ستد و همکاری داشته باشند، مواردی را به آن کشور تحمیل می کنند...» (مالک، ۱۳۹۵). همچنین رهبر معظم انقلاب در بیانیه مهم گام دوم انقلاب، " استقلال اقتصادی " را آرمان انقلاب و از آرمانهای سازگار با واقع بینی، از خواسته های عمومی مردم، از شاخص های انقلابی عمل کردن، از موارد حیات طیب، از مبانی اصولی نظام و از اصول امام می دانند. رهبر معظم انقلاب با اشاره به قصد آمریکایی ها برای ادغام اقتصاد ایران در اقتصاد جامعه جهانی، " هضم نشدن در هاضمه اقتصاد جامعه جهانی " را "معنای استقلال اقتصادی" می دانند و بر لزوم وزنه شدن ایران در معادلات اقتصادی دنیا و مبادلات جهانی و تکیه بر توان داخلی و درونی تاکید می کنند. رهبر انقلاب همچنین از جمله شروط تحقق استقلال اقتصادی را استقلال فرهنگی، استقلال سیاسی، مسئولیت ارتقای کمی و کیفی تولید و ، پذیری همه در اجرای محکم و متقن کارها، ابتکار و نوآوری در محیط کار و اقتصاد اجرای اقتصاد مقاومتی بر می شمارند. نکته مهم دیگری که رهبر انقلاب ضمن نکوهش وابستگی اقتصادی بر آن تاکید می کنند ناراحت بودن دستگاه مقتدر مادی از استقلال اقتصادی ایران است. ایشان در این باره استقلال اقتصادی را راهکاری اثر کردن تحریم ها و سبب قطع رشته های نفوذ و سلطه قدرت ها و دولت های بیگانه می دانند (جلوداریان، ۱۳۹۷).

۳- روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات

به لحاظ اینکه هدف از انجام این تحقیق بکارگیری نظریات موجود، در پی ارائه تصریح و تبیین مفهوم استقلال و دیپلماسی اقتصادی و تحقق آن در پرتو اقتصاد مقاومتی و تبدیل و ترویج آن به عنوان یک الگوی علمی فراگیر در اقتصاد و روابط وزارت خارجه کشور در گام دوم انقلاب می باشد، بنابراین یک تحقیق تحلیلی - تبیینی محسوب می گردد. این مطالعه با روش اسنادی، کتابخانه ای انجام شده است. بدین منظور جهت تهیه اطلاعات از مقالات، کتب و مجلات تخصصی فارسی ولاتین و سایت رسمی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خمینی(ره) و حضرت امام خامنه ای مدظله العالی در حوزه اقتصادی گردآوری شده است و سعی بر آن داشته تا تصویر درستی از تبیین استقلال و دیپلماسی در پرتو اقتصاد مقاومتی با تکیه به قانون اساسی و دیدگاه امامین انقلاب داشته باشد.

۴- نتیجه گیری و بحث

در عصر جهانی شدن اقتصاد، استقلال اقتصادی متضمن حضور قدرتمند در عرصه های تجاری و گریز از انزوای تجاری است؛ و راه مناسبی برای شکوفایی استعدادها، احساس غرور ملی و حفظ حراست از فرهنگ و سنت های ملی در عرصه روابط بین الملل است. با گذر از دیپلماسی سنتی در تحولات بین المللی به سمت دیپلماسی مدرن، علاوه بر موضوعات فرهنگی، سیاسی و امنیتی، موضوعات اقتصادی دارای اهمیت ویژه ای به عنوان هدف و ابزار سیاست خارجی کشور مطرح شده و منجر به ایجاد تغییر در نحوه بکارگیری دیپلماسی در روابط بین الملل گردیده است. با توجه به این تغییرات شاهد ظهور نوعی جدید از دیپلماسی در عرصه بین الملل هستیم که از آن به "دیپلماسی اقتصادی" یاد می شود. بر این اساس، این مطالعه با هدف تبیین و تحلیل استقلال و دیپلماسی اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی با تکیه به قانون اساسی و رهنمودهای امامین انقلاب و کمک به تحقق بیانیه راهبردی گام دوم انقلاب و در نتیجه آسیب ناپذیری اقتصاد کشور در روابط دیپلماتیک که به صورت مروری، اسنادی و کتابخانه ای تهیه و صورت پذیرفته است. در ابتدا اهمیت نهادینه شدن مفهوم استقلال اقتصادی، نقش دیپلماسی اقتصادی در تحقق آن، سپس مبانی نظری تحقیق، استقلال اقتصادی در قانون اساسی، اهمیت و ضرورت استقلال اقتصادی از دیدگاه امامین انقلاب و در نهایت نتیجه گیری و پیشنهاد بحث ارائه گردیده است. محور قرار دادن اقتصاد و تلاش برای به کارگیری و توسعه دیپلماسی اقتصادی، علاوه بر تامین منافع ملی و بهبود شرایط داخلی کشور، افق تازه ای را در مسیر تثبیت و ارتقای جایگاه ایران در جامعه بین المللی ترسیم می کند. اگر چه نمی توان تاثیرپذیری سیاست های اقتصادی در جامعه جهانی و بین المللی را از تصمیمات سیاسی دولت ها نادیده گرفت، اما این امر را باید در نظر داشت که امروز اقتصاد اولویت مهم در تعاملات اقتصادی کشورها است و بر این اساس آن ها تلاش می کنند با دیپلماسی اقتصادی توان لابی گری، چانه زنی و رقابت پذیری خود را در جامعه بین المللی بالا برده و منافع ملی خود را به مناسبترین شکل تامین کنند. در این مسیر می توان با به کارگیری نرمش در سیاست های اقتصادی به ویژه در تعاملات تجاری منطقه ای و بین المللی از دیپلماسی اقتصادی به عنوان ابزار سیاست خارجی بیشترین بهره را برد. نتایج حاصل از جمع بندی مطالعات مرتبط و این

پژوهش حکایت از آن دارد، استقلال و دیپلماسی اقتصادی با عملی کردن شعار ما می توانیم در پرتو درونزایی و برونگرایی اقتصاد مقاومتی تحقق می یابد؛ و دستگاه دیپلماسی کشور ما در گام دوم انقلاب با رویکرد دیپلماسی اقتصادی و توجه عملی به ظرفیت های داخلی، منطقه ای و بین المللی یا رعایت اصول قانون اساسی و منویات امامین انقلاب از سلطه اقتصادی بیگانگان بر اقتصاد کشور جلوگیری نمایند. در واقع دیپلماسی اقتصادی بر مبنای اصول و قواعد سیاسی، تامین حداکثری منافع ملی را در سطح بین المللی به ارمغان می آورد. برای موفقیت دیپلماسی اقتصادی نیاز است که ابتدا چالش ها و موانعی که در برابر آن قرار دارد برطرف شود. بخشی از این چالش ها به تقابل سیاست و اقتصاد در سیاست خارجی باز می گردد که در این میان ضمن رسیدن به نقطه تعادل، ضروری است که سازوکارهای خاص برای پیشبرد و موفقیت دیپلماسی اقتصادی کشور در عرصه بین المللی ایجاد شود و با تلاش برای دوری از انزوا گرایی، از فرصت ها و ظرفیت های موجود برای همکاری و همگرایی اقتصادی استفاده شود. نکته ای که نباید از نظر دور داشت این است که کشورها برای استفاده و بهره گیری از ابزارهای اقتصادی در سیاست خارجی، بایستی ارتباطی منطقی در روند اتخاذ تصمیم ها و اجرای آن برقرار نمایند. البته موضوعی که در جهان امروز بدیهی به نظر می رسد این نکته است که بدون داشتن روابط سیاسی با دیگر کشور، برقراری ارتباط اقتصادی با آن کشورها، یا امکان پذیر نیست و یا بسیار مشکل می باشد. و نیز بسیار سخت بتوان تصور نمود کشوری با انزوای سیاسی، به شکوفایی اقتصاد در نتیجه رفاه ملی دست یابد؛ ضمن این که اقتصاد ایران در سایه تفکر جمهوری اسلامی ایران همیشه آماج حملات دشمن بوده و خواهد بود. لذا جمهوری اسلامی ایران با علم به این نکته که خصومت های یاد شده ادامه دار خواهند بود، به منظور مقابله با تحریم های غرب، با طراحی الگویی اقتصادی، به نام اقتصاد مقاومتی را در دستور کار خود قرار داده است. بنابراین می توان گفت تمام تغییراتی که در عصر جهانی شدن اقتصاد بوجود آمده و اثراتی که این تغییرات بر سیاست خارجی کشورها مشاهده می شود، نشان از جایگاه ویژه اقتصاد در سیاست خارجی کشورها دارد؛ به گونه ای که اکنون بر خلاف گذشته که امورات سیاسی و امنیتی اولویت اصلی کشورها به شمار می رفت و حداکثر توان سیاست خارجی در جهت رسیدن به این دو مقوله صرف می گردید، دولت ها به دنبال کسب منافع اقتصادی خود هستند و اقتصاد اولویت پیدا کرده است و شاید بتوان این گونه ادعا نمود که کشورها به این نتیجه رسیده اند که دارا بودن یک اقتصاد قدرتمند و تاثیرگذار در صحنه بین الملل، تضمین کننده موفقیت در موضوعات سیاسی و امنیتی نیز می باشد. تحقق این امر، بدون همکاری و، هماغنگی و هم آوایی دستگاه های ذیربط سیاست خارجی و اقتصادی و دارایی، وزارت نفت، وزارت صنایع، وزارت موفق گردد. وزارت امور خارجه، وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت نفت، وزارت صنایع، وزارت بازرگانی، وزارت کشور و نهادهای اقتصادی کشور، همگی باید با وحدت و یک صدایی دارای برنامه های منسجم و مرتبطی در زمینه رابطه اقتصادی با دیگر کشورها و سرمایه گذاران خارجی باشند. بنابراین، مهم ترین نقش را میان دستگاه های مرتبط با دیپلماسی اقتصادی کشور، وزارت امور خارجه به عنوان

هماهنگ کننده بر عهده دارد و به مسئولان ذیربط آن پیشنهاد می گردد در اجرای صحیح اقتصاد مقاومتی، ضمن افزایش قدرت چانه زنی در عرصه بین الملل، از پرداختن شعار و در حد گفتار به این مقوله خودداری نموده و نسبت به اجرایی شدن آن اهتمام لازم را داشته باشند. لذا موارد ذیل جهت هموار شدن مهم ترین نیازهای و الزامات دستیابی به استقلال اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی در ادامه مسیر انقلاب اسلامی ایران در چارچوب قانون اساسی و رهنمودهای امامین انقلاب با همبستگی بین مردم، مسئولین و رسانه ملی گام های استوار برداریم.

قرار گرفتن اقتصاد بر محور حرکت های جهادی در گام دوم انقلاب

بررسی مقایسه ای وضعیت تصدی گری دولت در اقتصاد قبل و بعد از انقلاب اسلامی
تصدی گری نکردن دولت در گام دوم انقلاب و ارائه راه کارهای حذف تصدی گری دولت در اقتصاد مردمی کردن اقتصاد و آسیب شناسی روند مردمی کردن اقتصاد در چهل سال پس از انقلاب اسلامی توسعه اقتصادی و تامین رفاه ملی برای رسیدن به رفاه عمومی جامعه و افزایش رضایتمندی مردم از نظام و ایجاد انگیزه پشتیبانی مردمی از نظام جمهوری اسلامی ایران با مردمی کردن اقتصاد در راستای سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی.
آمادگی همه جانبه و افزایش توان تاب آوری اقتصادی مردم در گام دوم انقلاب از طریق بازگویی و تبیین تحریم های گذشته (مخصوصاً در تاریخ اسلام) محاصره سه ساله اقتصادی پیامبر اسلام به همراه یاران و خانواده ایشان و تحریم های قبل از انقلاب (دوره نخست وزیری دکتر مصدق و ملی شدن صنعت نفت) و تحریم های زمان دفاع مقدس.

داشتن امید و نگاه خوش بینانه به آینده اقتصاد و دستگاه دیپلماسی کشور
استفاده از ظرفیت جوانان کشور در پیشگامی شکستن محاصره تبلیغاتی دشمن
برداشتن گام های استوار و بلند با محیط شناسی و بررسی نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدیدهای محیطی (SWOT)

مدیریت جهادی در دیپلماسی اقتصادی با اعتقاد به اصل ما می توانیم
اتکا به توانایی داخلی و انتقال روحیه و باور ما می توانیم با رویکرد درون زایی سیاست های اقتصاد مقاومتی

در دستور کار قراردادن انتقال تجارب و مهارت های پیشکسوتان اقتصادی و دیپلماسی کشور در روابط خارجی

در پیش گرفتن و پایبندی به سیاست های اقتصاد مقاومتی در روابط خارجی
بهره گیری از ابزارهای اقتصادی (مشوق های اقتصادی) در تعاملات با کشورهای همسو مخصوصاً کشورهای همسایه

ترویج فرهنگ استفاده از مشوق های اقتصادی بین کشورهای همسو و تبدیل آن به یک فرهنگ جهانی
در مقابل ابزارهای تنبیهی اقتصادی.

فرصت دانستن تحریم ها مخصوصاً تحریم های نفتی ایران برای خروج از وابستگی اقتصاد به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام.

بررسی کمی و کیفی وابستگی اقتصاد ایران به نفت در چهل سال گذشته پس از انقلاب اسلامی ارائه راه کارهای کاهش یا قطع وابستگی اقتصاد ایران به نفت
بررسی مقایسه ای میزان وابستگی اقتصاد ایران به نفت در قبل و بعد از انقلاب اسلامی
میزبانی همایش های بین المللی اقتصادی و همسو کردن سازمان تجارت جهانی و صندوق بین المللی پول

حفظ مشروعیت و اعتبار کشور در چشم افکار عمومی و جامعه محل فعالیت.
بکارگیری مجامع و رسانه های بین المللی برای حفظ اعتبار کشور
پیش بینی تنش های احتمالی دولت های خارجی، سازمان های غیر دولتی و دیگر بازیگران اقتصادی با هدف کاهش ریسک سیاسی و اقتصادی
ترویج نهادسازی در اقتصاد به منظور پاسخ به نیازهای اقتصادی کشور (سپاه پاسداران، بسیج سازندگی، جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن، سازمان هدفمندی یارانه ها و توزیع و ترویج سهام عدالت)
جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور با رعایت اصل ۴۳ قانون اساسی
توجه و پیروی از اصول ۱۵۲ و ۱۵۳ قانون اساسی حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.
بررسی ابعاد استقلال ایران و تحلیل علل تحقق یا عدم تحقق آن قبل و پس از انقلاب اسلامی
طراحی و تدوین راهبردهای حفظ استقلال ایران در گام دوم انقلاب اسلامی
بررسی مقایسه ای فرصت ها، پتانسیل ها و استقلال اقتصادی ایران با سایر کشورهای جهان
ارائه مدل چگونگی بهره گیری از فرصت ها و پتانسیل های اقتصادی ایران در گام دوم انقلاب
تاکید بر پایبندی به استقلال و راه کارهای تقویت روحیه استقلال طلبی در ابعاد سیاسی، فرهنگی و اقتصادی مخصوصاً جوانان در گام دوم انقلاب
بررسی رابطه چالش های درونی و بیرونی اقتصاد کشور با عملکرد دولت های پس از انقلاب
بررسی چالش های بیرونی اقتصاد ایران در چهل سال گذشته پس از انقلاب اسلامی

منابع

احمدی، علی محمد. (۱۳۹۷)، رهایی از اقتصاد وابسته (خودکفایی) راهبرد امام خمینی (ره) در عرصه اقتصاد، مجموعه مقالات بررسی اندیشه های اقتصادی امام خمینی (ره)، کد ۱۵۶۷، صص ۹-۱.
اختری، عباسعلی. (۱۳۹۲)، اقتصاد مقاومتی: زمینه ها - راهکارها؛ چاپ دوم، تهران: انتشارات امیر کبیر.
پورمقیم، سیدجواد. (۱۳۷۰)، استقلال اقتصادی در نگاه رهبر معظم انقلاب، وب سایت خبرگزاری صدا و سیما، <http://www.iribnews.ir/>
تفرشی، امیرعلی و شفقت، ابوطالب. (۱۳۹۶)، تحلیل گفتمان خودکفایی در بیانات امام خمینی (ره)، با تاکید بر بعد نظامی و دفاعی خودکفایی، فصلنامه بهبود مدیریت، سال یازدهم، شماره دو، صص ۵۱-۸۳.

حسینی بهشتی، سید محمدحسین. (۱۳۷۳)، اقتصاد اسلامی، چاپ پنجم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

خادم علیزاده، امیر؛ معصومی نیا، غلام علی؛ قائمی اصل، مهدوی و حسینی، سیده زهرا. (۱۳۹۵)، رابطه شاخص استقلال اقتصادی و تاب آوری اقتصادی در ایران؛ فصلنامه سیاست گذاری پیشرفت اقتصادی دانشگاه الزهرا(س)، سال چهارم، شماره سوم، ص ۶۷-۱۰۲.

فتحی، یحیی و پاکدامن، رضا. (۱۳۸۹)، جایگاه شرکای ایران در دیپلماسی تجاری، فصلنامه روابط خارجی، سال دوم، شماره ۳، صص ۲۰۱-۲۵۱.

مالک؛ محمدرضا. (۱۳۹۵)، اقتصاد مقاومتی و نقش روحانیت در پیشبرد آن، چاپ اول، قم، انتشارات وثوق.

مروی سماورچی؛ علی. (۱۳۹۱)، زمینه های تحقق جهاد اقتصادی در قانون اساسی، نشست تخصصی درآمدی بر نقش بسیج در کمک به تحقق جهاد اقتصادی، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج، صص ۳۹-۵۶.

متفکر آزاد، محمدعلی؛ صادقی، سید کمال؛ اسدزاده، احمد؛ آقاجانی، حبیب. (۱۳۹۳)، نقش دولت اسلامی در تحقق استقلال اقتصادی در سه دهه اخیر، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال سیزدهم، شماره ۵۱، صص ۵-۳۳.

منصور، جواد. (۱۳۶۹)، فرهنگ استقلال، چاپ دوم، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت خارجه.

موسوی، سید عطااله. (۱۳۹۵)، اقتصاد مقاومتی و سیاست خارجی، چاپ اول، قم: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق(ع)، انتشارات زمزم.

موسوی شفیعی، مسعود و ایمانی، همت. (۱۳۹۶)، دیپلماسی اقتصادی رهیافتی برای افزایش قدرت ملی ایران، فصلنامه راهبرد، سال بیست و ششم، صص ۱۴۹-۱۷۴.

مومنی، فرشاد. (۱۳۷۱)، ضرورت کوشش در راه تحقق آرمان استقلال اقتصادی، اولین کنگره بررسی اندیشه های اقتصادی حضرت امام خمینی(ره).

میرمعزی، سید حسین. (۱۳۹۰)، نظام اقتصادی اسلام، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه.

هادوی تهرانی، مهدی. (۱۳۸۳)، مکتب و نظام اقتصادی اسلام، انتشارات نینوا.

Baranay, P.(2009), Modern Economic Diplomacy.Available at:
www.dec.lv/mi/Baranay_Pavol_engl.pdf
http://www.Khamenei.ir
http://www.Imam-Khomeini.ir
Naray, O. (2008), Commercial Diplomacy: A Conceptual Overview, In 7th World Conference of TPOs The Hague The Netherlands, Netherlands.
Ploae, C. (2010), "Recent trends of Commercial Diplomacy in the Balkans Area", Available At: https://www.researchgate.net/publication/242083669
BalkansArea the in Commercial Diplomacy of Recent trends
Rana, K. S. (2007), "Economic diplomacy: the experience of developing countries", The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiations in International Economic Relations, Aldershot: Ashgate.
Sobhan, Farooq(2009), Focus on economic diplomacy: The priority tasks", Available at: http://ruchichowdhury.tripod.com worldbank.org(۲۰۱۵).